

Asia: VN/20785/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ensi- ja turvakotien liitto ry lausuu kohteliaimmin esitykseen seuraavaa:

Indeksijäädytykset köyhyyden ja toimeentulotuen tarpeen vähentämisen tavoitteiden vastaisia

Ensi- ja turvakotien liitto ry (ETKL) pitää välttämättömänä indeksijäädytyksistä luopumista. Esitetyt indeksien jäädytykset tarkoittavat käytännössä etuuksien leikkauksia. Indeksijäädytysten ja muiden sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten kumuloituvat vaikutukset perusturvan varassa elävien ihmisten toimeentuloon ovat kohtuuttomia. Perusturvan taso on jo aiemmin perusturvan riittävyden arvioinneissa todettu liian alhaiseksi. Perusturva ei riitä nytkään kohtuulliseksi katsottuun minimikulutukseen. Suomen tavoitteena on vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää 100 000:lla vuoteen 2030 mennessä, määrästä kolmasosan on oltava lapsia. Esitetyt indeksijäädytykset ovat täysin vastakkaisia tälle tavoitteelle. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista valvova lapsen oikeuksien komitea kehotti suosituksissaan 2.6.2023 Suomea välttämään sellaisia sosiaaliturvan leikkauksia, jotka kohdistuvat köyhyysriskissä oleviin lapsiin.

Esitetyt indeksien jäädytykset tarkoittavat käytännössä etuuksien leikkauksia. SOSTEn ja Ensi- ja turvakotien liiton teettämien laskelmien mukaan suunnitellut leikkaukset sosiaaliturvaetuuksiin tulevat kasvattamaan lapsiköyhyyttä 12 000 lapsella. Ensi- ja turvakotien liitto on teettänyt esimerkilaskelmia ja mikrosimulaatioita leikkausten vaikutuksista lapsiperheisiin leikkausten ja indeksijäädytysten kumuloituvista vaikutuksista. Ensi- ja turvakotien liiton tilaamat tuoreet laskelmat osoittavat, että leikkausten vaikutukset kasautuvat esimerkiksi yhden huoltajan talouksissa, ja perheissä, joissa tehdään osa-aikatyötä. Leikkausten yhteisvaikutukset ovat arvioiden mukaan

joissain tapauksissa jopa 10–14 prosentin vähennyksiä perheen käytettävissä oleviin kokonaistuloihin jo vuonna 2024. Tämä tarkoittaa useiden satojen eurojen vähennystä jo ennestään käytettävissä oleviin pieniin tuloihin. Lisäksi esitykset lisäävät mikrosimulointien perusteella toimeentulotuen käyttöä ja luovat kannustinloukkuja osa-aikatyön tekemiselle. Ensi- ja turvakotien liiton arvion mukaan leikkaukset voivat tarkoittaa myös sitä, että vanhemmilla perhemuodosta riippumatta voi olla mahdotonta tehdä lyhennettyä työaikaa, vaikka se olisi lapsen edun mukaista.

Indeksijäädytysten vuoksi toimeentulotuen tarve lisääntyy. Toimeentulotuki on viimesijainen ja harkinnanvarainen etuus, jota sen tarpeessa olevan on haettava erikseen. Toimeentulotuen saamisen ja etenkin sen pitkittyneen tarpeen taustalla on jo nyt muiden etuuksien liian alhainen taso. Indeksijäädytysten seurauksena on ristiriidassa hallitusohjelman tavoitteen kanssa, jonka mukaan hallitus haluaa vähentää toimeentulotuen saajien määrää. Indeksijäädytysten vuoksi lisääntyvä toimeentulotuen tarve on myös vastoin sosiaaliturvakeskusohjelman pitkäaikaisen toimeentulotuen vähentämisen keskeiseksi tavoitteeksi asettamisen kanssa.

Alle 3-vuotiaiden, yksinhuoltajaperheiden ja monilapsisten perheiden lapsilisän korotukset kannatettavia

Ensi- ja turvakotien liitto pitää kannatettavina lapsilisien korottamista vauva- ja pikkulapsiperheissä, yhden huoltajan perheissä ja monilapsisissa perheissä, joissa on suurin köyhyysriski. Korotukset ovat kuitenkin pieniä ja eivät riitä kompensoimaan muiden etuuksien leikkauksia ja esimerkiksi työttömyysturvan lapsikorotusten poistoa.

Ensi- ja turvakotien liitto on useissa lausunnoissaan viime vuosina todennut, että lapsilisät tulee sitoa indeksiin, lapsilisää tulisi saada 18 ikävuoteen asti ja että lapsilisä tulisi etuoikeuttaa tulona toimeentulotuessa. Ensi- ja turvakotien liitto on yhdessä muiden lapsi- ja perhejärjestöjen kanssa ehdottanut sitä, että lapsilisään universaalina etuutena laadittaisiin kehittämisohjelma. ETKL näkee suurimmassa köyhyysriskissä oleviin perheisiin kohdistuvat korotukset vain ensimmäisenä vaiheena lapsilisien reaaliarvon jälkeensä jääneisyyden korjaamisessa ja lapsilisäjärjestelmän kehittämisessä.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää hyvänä, että lasten tilanne on huomioitu lapsilisään liittyvien korotusten lisäksi siinä, ettei indeksijäädytys koske elatustukea ja perhe-eläkettä.

Esityksen lapsivaikutusten, eri leikkausten yhteisvaikutusten arviointi puuttuu ja muutosten aikataulu liian tiukka

Ensi- ja turvakotien liitto ilmaisee vakavan huolensa siitä, että tätä hallituksen esitystä, kuten muitakin sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia on valmisteltu budjettilakeina erittäin nopealla aikataululla. Muutosten vienti eteenpäin budjettilakeina on hallituksen oma valinta. ETKL ei näe perusteita sille valtion talouden tiukkuudesta huolimatta, että näin perustavanlaatuisesti ihmisten ja erityisesti lasten ja perheiden toimeentuloon sekä lasten oikeuksiin liittyviä lainsäädäntömuutoksia valmistellaan näin suurella kiireellä.

Ei ole myöskään hyväksyttävää, että hallituksen esityksiin liittyvät lausuntoaajat ovat näin lyhyitä, lyhyimmillään viisi arkipäivää, joka ei vastaa oikeusministeriön suositusta 6 viikon lausuntoaajasta. Asian tärkeyden ja sen vaikutukset perheiden arkeen ja talouteen huomioiden lausuntoaika, ja itse lain valmistelu-aika, on kohtuuttoman lyhyt laadukkaan lainvalmistelun näkökulmasta. Se korostuu, kun otetaan lisäksi huomioon se, että samanaikaisesti on useita, merkittäviä hallituksen esityksiä valmistelussa ja lausunnolla hyvin lyhyillä lausunnonaajoilla. ETKL ei pidä tätä hyvänä lainvalmisteluna, vaan näkee siinä merkittäviä riskejä lasten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Nopea aikataulu ei mahdollista esitysten huolellista valmistelua, yhteistyötä järjestöjen kanssa eikä esitysten vaikutusten riittävää ennakoarviointia puhumattakaan niiden yhteisvaikutusten ja yksittäisiin ihmisiin/perheisiin kohdistuvista kasautuvien vaikutusten arvioinnista. Se on erittäin vakava hallituksen esityksen puute. Myös oikeuskansleri on kiinnittänyt asiaan huomiota ja todennut, että vaikutusten arvioinnin tulisi tapahtua hallituksen esityksen yhteydessä.

Nopealla aikataululla tehtyjen esim. järjestöjen laskelmien lisäksi tarvitaan STM:n virkatyönä tehtävä systemaattinen kokonaisarviointi kasautuvista vaikutuksista eri väestöryhmiin. On huolehdittava, ettei indeksijäädytysten ja leikkausten perusteella muodostu kohtuuttomia ja arvaamattomia tilanteita, joita nyt Ensi- ja turvakotien liiton arvion mukaan näyttäisi muodostuvan.

Esityksen mukaan indeksijäädytysten ja etuusleikkausten yhteisvaikutuksista laaditaan eduskuntakäsittelyä varten erillismuistio. Esityksestä ei käy ilmi, liittyykö erillismuistion valmisteluun oma lausuntokierroksensa, mitä ETKL pitää tärkeänä ja että sille on varattu riittävä aika.

Ensi- ja turvakotien liitto näkee suuren riskin, että nyt nopealla aikataululla tehdyt leikkaukset valtion talouden säästöjen aikaansaamisen nimissä, voivat merkitä sitä, että kustannukset eivät leikkausten seurauksena häviä, vaan ne siirtyvät toisaalle. On olemassa vankkaa pitkittäistutkimusnäyttöä siitä, miten suuria ja vakavia haitalliset vaikutukset leikkauksilla oli 1990-luvun laman aikana lapsuuttaan elävien tilanteeseen heidän aikuiselämässään. Myös ns. ACE-tutkimukset osoittavat, että useilla lapsuusiän haitallisilla kokemuksilla mm. lapsiperheköyhyydellä voi olla elämänmittaisia vaikutuksia, jotka näkyvät alhaisena koulutustasona, työllistymisen vaikeuksina, mielenterveys- päihde- tai muina ongelmina. Seurauksena voi olla ylisukupolvinen köyhyys ja ylisukupolviset muut ongelmat, jotka pitkällä aikavälillä tulevat inhimillisesti ja taloudellisesti erittäin kalliiksi. Etuusleikkausten seurauksena ei pidä kasvattaa hyvinvointialueiden kustannuksia kasvavina sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksina etenkin, kun hyvinvointialueet

ovat jo nyt erittäin tiukassa taloudellisessa tilanteessa suhteessa olemassa oleviin palvelutarpeisiin. Inhimillisten kärsimysten hintaa on mahdotonta muuttaa euroiksi.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kiistä sitä, etteikö valtiontalouden sopeuttamistoimille olisi tarvetta, mutta niiden aikataulu, keinot, mittaluokka sosiaaliturvaetuuksiin kohdennettuna ja niiden kohderyhmät on arvioitava uudelleen. Veronalennuksiin ja hyvätulaisia suosiviin ratkaisuihin ei ole varaa tällaisessa tilanteessa. Ne eivät ole kestävää yhteiskuntapolitiikkaa eivätkä lisää luottamusta päätöksenteon oikeudenmukaisuuteen. Pahimmillaan valmistellut sosiaaliturvan leikkaukset rapauttavat yhteiskunnan koheesiota, mikä on ollut yksi tärkeä Suomen menestystekijä.

Indeksijäädytykset valittuna leikkaustoimena asettuvat erittäin kyseenalaiseen valoon varsinkin nyt tilanteessa, jossa inflaatio on ollut korkea ja perheet kamppailevat jo entuudestaan arjen toimentulonsa kanssa. Leikkauksilla voi olla vaikutusta myös perheiden tulevaisuuden uskoon ja haluun/mahdollisuuksiin hankkia lapsia tilanteessa, jossa syntyvyys jo entuudestaan on erittäin alhainen.

Särkelä Riitta
Ensi- ja turvakotien liitto ry